

Barişa “Yerelden Yaklaşım”ı Üç İzlek Üzerinden İrdelenmek

Yazar: Güneş Daşlı | 21 Mart 2021

Geçmişle hesaplaşma ve bariş çalışmaları literatüründe “yerele dönüş” uzunca süredir var olan bir kavram. Ancak yerelin ne olduğu konusunda üzerinde uzlaşılmış bir tanım yok ve uzamsal ve zamansal olarak yerelin kapsamını tarif etmek halen güç. Yerel olanı tanımlamanın güçlüğü biraz da çatışmanın kendi özgün dinamikleriyle ilgili. Söz konusu güçlük, öte yandan, tartışmalarının zenginleşmesine yol açıyor. Zira atışma dönüşümünde bağlama özgürlük ve çatışmanın kendi dinamiklerini gözetmek, benim de yazı çerçevesinde benimsediğim eleştirel bariş literatüründe kilit noktalar. Nasıl bir barişa ihtiyaç duyulduğu tartışması bu sac ayaklarıyla şekilleniyor.

Yazıda, ilgili literatürde sıkça başvurulan “yerelden yaklaşım” kavramını anlama girişiminde bulunacağım. Liberal bariş projelerinin öktüğu 90’lar sonrasında “yerele dönüş” tartışmaları hızla anahtar konulardan biri oldu. Peki bu projelerin başat aktörü Birleşmiş Milletler’in bile dillendirdiği “yerel” nedir? Kimleri kapsamaktadır? Bu anlamda “yerel”i bariş çalışmalarında tarif etmekten ziyade, barişa yerelden yaklaşımı çerçevelemek için üç izlek öneriyorum. Bu izlekler; devlet-merkezli olmayan bir karaktere sahiplik, Batı-merkezli olmayan bir yaklaşım ve yerelin içinde şekillenen bariş eylemlerinin veya mekanizmalarının failliğe ne ölçüde alan açtığıdır. Bir pratiğin, yerelden yaklaşımı ne oranda barındırdığının üç eksene bakarak araştırılabileceğini ileri sürüyorum. Son olarak bu yazıda ele alınan yerel yaklaşım, Kürt sorunu ekseninde, yerelden bariş pratikleri araştırmalarının bütüncül bir çerçeveden irdelenmesine katkı sunma girişimidir.

Yazının en başında, çatışma bağlamında barış inşasından bahsederken yerelin ya da devlet-merkezli olmayan bir anlayışın peşine düşmenin; devleti, işlediği suçlara karşı sorumluluğundan ve yükümlülüğünden azat etmek olmadığını vurgulamak isterim. Bu risk, yerele vurgu yapılan her sorgulamada var ve bu yazıda olmasa da ayrıca tartışmaya değer bir konu olarak en azından akılda tutulması gerek. Benim odaklanmak istediğim nokta, barış inşasının devlet-merkezli ilerlemesine dair doğal anlayışın sorunlaştırılması. Maddison (2015) Kuzey İrlanda, Güney Afrika, Guatemala ve Avusturalya gibi farklı düzeylerde örnek gösterilen deneyimlerde kalıcı barışın tesis edilmediğini detaylı bir şekilde resmeder. Kuzey İrlanda ve Güney Afrika 90'larda çatışmadan demokratik bir topluma geçişte artık ümitli bir dönemin başladığının habercisiydi. Gerçekte olan ise farklıydı. Başarılı yanlarını saklı tutarak, her biri anlaşmalara ve/veya bir dizi barış uygulamasına rağmen derinden bölünmüş toplumlar haline geldiler.

Örneğin Güney Afrika'da başarılı bir siyasi geçiş yaşansa da yüksek suç oranı, cinsel şiddet, HIV/AIDS'in yaygınlığı gibi *toplumsal patolojilerle* bölünmüş bir toplum var. Örnek deneyimlerin, bir anlamda kalıcı barışa evrilememesinin önünde duran engellerden biri de devletin ve devletin tarihsel olarak oluşturduğu anlayışın, geçiş sürecinin merkezinde olması. Söz konusu bakış özetle, barış süreci gibi toplum için kritik bir dönüşüm potansiyeli içeren geçiş sürecini, devletin kendini reforme etmek için kullanmasıdır. Tam da bu nedenle, devlet-odaklı olmayan imkanların araştırılması ve toplumsal düzeyde var olan anlayışların ayıklanması kritik öneme sahip. Bir anlamda, devlet-merkezli olmayan barış arayışı; bastırılmış ya da sessizleştirilmiş kesimlere, alanlara bakarak kalıcı barışın kurulmasına hizmet eder.

Barış inşasında Batı-merkezli yaklaşımı, en basit haliyle kökenini Kant'ın metinlerinde bulabileceğimiz üzere, barışın varlığını Batı tipi kurumların kurulmasına ve Batı demokrasisinin varlığına bağlayan anlayışla özetleyebiliriz. Buradaki dayatmacı ve üstenci yaklaşım aşikârdır. Bu yaklaşımlara Batı'nın bulduğu yöntemleri kullanmayı koşullayan tek taraflı uygulamaları da ekleyebiliriz. Peki bu yöntemleri kopyalayıp yapııştırarak her bağlama uygulayabiliyor muyuz? Esasında, üstten dayatmacı projeler bizi bir coğrafyadaki birikmiş, zaten orada var olan barış deneyimlerini ve özneleri yok sayan bir yere götürüyor. Çatışma sonrası geçiş süreçlerini de içine alan üstten müdahaleler, en görünür halde Afrika ülkelerinde ve Avrupa'nın bağrında Kosova'da, 2000'lere geldiğimizde ise yanı başımızda, Irak'ta fena şekilde çuvalladı. Çöküşlerin elbette daha karmaşık nedenleri var ama bu kapsamda Batı-merkezli anlayışın dışına çıkılamaması önemli bir etken. Peki Batı-dışı yaklaşımları nerelerde arayabiliriz? İlk akla gelen, elbette devlet şiddetine maruz kalmış halkların kendi kültürel ve tarihsel birikimlerine bakmak. Örneğin geleneklere dayalı barışçıl yöntemler ve mekanizmalar. Bunların bir kısmı, çok örtük olarak gündelik yaşamda barış pratiklerine dönüşmüş olabiliyor. Diğer yandan insan hakları hareketi çerçevesinde barış ve hakikat arayışı insanların kültürleriyle, kendi geleneksel mekanizmalarıyla etkileşiyor, dönüşüyor ve çeşitleniyor[2]. Dolayısıyla Batı-dışı bir barış inşası, demokratik bir toplumu oluşturmanın yollarını, toplumun kendi iç dinamikleri ve birikimiyle düşünmenin ihtiyacına denk düşüyor.

Üçüncü izlek ise; şiddete maruz kalan halkların barış mücadeleleri, kültürleri ya da tarihleri gibi karmaşık bir yerelin içinde şekillenen barış eylemlerinin ya da mekanizmalarının failliğe ne kadar alan tanıdığı ya da aslında toplumsal aktörlerin sözünü söylemeyi, bir başka ifade ile kendini eylemeyi ne kadar kapsadığı meselesi. Açılan alan, tanıma ya da hiç tanımama gibi iki keskin uç arasında bir spektrumda değişebilir. Öte yandan, faillik meselesi maalesef literatürde ve uygulamada, barış görüşmelerinde temsiliyet meselesine indirgenmekte. Bu ise oldukça eklektik. Masada bulunmanın ötesinde bir eyleme kapasitesinin yaratılmasına ihtiyaç var. Eşit ve adil temsiliyetten, kurulan mekanizmaların kapsayıcılığına, barış inşacılarının karar alma mekanizmalarının aktörler haline gelmesine kadar geniş bir yelpazede esaslı bir sahipliği kapsıyor.

“Yerele dönüş” tartışmaları (Ginty & Richmond, 2013), “yerel”i boş bir zemin olmaktan çıkararak eleştirel barış çalışmalarına hayati bir katkı sağladı. Bu alanın içi doldurulmaya başlandı ama hâlâ “yerel” diye tanımladığımız alan cinsiyetlendirilmiş failliği, kadınların ve LGBTİ+’ların yarattığı uzamsal ve zamansal alanları görmeye eksik kalıyor (Björkdahl & Selimovic, 2015). Post-kolonyal feminist teorisyenler, yerelin kadınların faillliğini ve açtıkları gayri-resmi alanları tanımadan anlaşılamayacağını uzunca zamandır vurguluyorlar. Dolayısıyla faillige açılan alana bakabilmek oldukça karmaşık ve kapsamlı bir çalışmayı gerektiriyor. Bu ise bize sürekli sonuç odaklılığı dayatan Batı tipi barış anlayışına ters. Daha net ifade edersem, çatışmadan barışa evrilen dönüşümden bahsedeceksek dönüşümün itici özneleri kim olacak sorusu hayati. Bu minvalde, çalışmalar; çatışmadan etkilenenlerin sadece ne gibi hak ihlallerine maruz kaldıklarıyla sınırlı kalmamalı, aynı zamanda bu kişilerin ne gibi deneyimler biriktirdiğini, nasıl hayatta kalma stratejisi geliştirdiklerini ve devletin baskısına rağmen hangi alanları yarattıklarını açığa çıkarmalı. Öte yandan güçlendirici ve dönüştürücü pratiklere, yaklaşımlara ışık tutmak için ise cinsiyetlendirilmiş eylemlilikleri es geçemeyiz.

Sonuç

Üç izlekle “yerel”i anlamaya çalışmak için bu tartışmayı daha da derinleştirmek gerekir. Ama bu yazının sınırlılığında şu söylenebilir; yerelden olduğu için romantikleştirdiğimiz bir pratik bir ölçüde devlet-dışı bir yaklaşıma sahip iken kadınları dışlayıcı, LGBTİ+’ları yok sayan bir pratik içeriyor olabilir. Dolayısıyla yerel olanın farklı toplumsal aktörlere bir hareket alanı tanıdığını söylemek en naif anlamda kolaycılık olur. Yani yerel pratikler üç ilkenin, örneğin birine ya da ikisine sahipken bir diğerine ters bir yerde durabilir. Bununla beraber, üç izlekle gün yüzüne çıkardığımız barış alanlarının bize yol göstermesini sağlayabiliriz. Benim “gri alan” olarak tarif ettiğim, halklara sürekli çatışmayı ve kutuplaşmayı olağan bir durum gibi gösteren şiddet üretici yapılara rağmen, barışı kuran ve bizi şaşırtan karşılaşmaların var olduğu meselesi önemli. Diğer yandan gri alanlar, üstten dayatılan barış uygulamaları dışında kalan toplumsal düzeydeki barış pratiklerini işaret etmekte. Gri alanlardaki bu karşılaşmalar toplumun kendi dinamiklerine güvenerek, meseleyi devlete ya da silahlı güçlere havale etmeden toplumsal barışa gidebilmenin önünü açma potansiyelini içeriyor.

Özetlersem, yazıdaki eleştirel barış literatürüne dayanarak ortaya koyduğum üç izlek üzerinden yerelden yaklaşımı anlama çabası, yeni mekanizmalar önermiyor. Aksine var olan, gömülü barış deneyimlerini, alternatif anlayışları gün yüzüne çıkarmayı önceliyor. Bu çabadan sonra çoklu özneler ve tabandan kurulmuş anlayışlarla birlikte yeni mekanizmalar önerebiliriz. Böylelikle, Türkiye’de Kürt çatışmasına baktığımız zaman, aklımızı berraklaştıracak pek çok deneyim olduğunu görebiliriz. Yani bu yazı, üç izlek ile zaten var olan birikime bakabilmek, söz konusu bakış açısıyla deneyimleri süzebilmek ve yerelden barış tanımını biraz daha somut bir çerçeveye oturtabilmenin imkanlarını tartışıyor. Bu amaçla, Kürt sorunuyla ilgili barışa dair imkanları arayacağımız kültür, gelenek, gündelik yaşam, sivil toplum, insan hakları, yerel siyaset vb. alanları önce ayrıştırıp daha sonra barış inşası ekseninde birbiriyle nasıl konuştuklarını ve etkileştiklerini incelemeliyiz. Gri alanlar oldukça çatışmalı^[3]. Ancak çatışmaların bize öğretildiği üzere dışlayıcı olmasının aksine yeni ve görülmeyen imkanları çoğaltıcı etkisi olduğuna inanıyorum. Özellikle de Türkiye’de Kürt kadın hareketinin ve feminist hareketin barışa içkin özerk alanlar ve de ufkumuzu büyütücü karşılaşmalar yaratmadaki gücünü vurgulamak isterim.

Sonuç olarak, yereldeki eylemlere bakmak sadece alternatif pratikleri keşfetmeyi amaçlayan pragmatik bir mesele değil. Aynı zamanda barışın kültürel ve toplumsal bağlamda, gündelik yaşamda ne ifade ettiğini, nasıl algılandığını ve başka hangi kavramların eşliğinde somut pratiklere dönüşebileceğini görmemizi sağlayabilir. Bu imkanları araştırmak için barış ve hakikat arayışında inceltilmiş deneyimlere, ışık tutulmamış “gri alanları” daha fazla araştırmaya ihtiyacımız var.

Kaynakça

Björkdahl, A., & Selimovic, J. M. (2015). Gendering agency in transitional justice. *Security Dialogue*, 46(2), 165-182. Doi: [10.1177/0967010614552547](https://doi.org/10.1177/0967010614552547)

Çelik, A. B. (2020). Agonistic peace and confronting the past: An analysis of a failed peace process and the role of narratives. *Cooperation and Conflict*.

Mac Ginty, R., & Richmond, O. P. (2013). The local turn in peace building: A critical agenda for peace. *Third World Quarterly*, 34(5), 763-783. Doi: [10.1080/01436597.2013.800750](https://doi.org/10.1080/01436597.2013.800750)

Maddison, S. (2015). *Conflict transformation and reconciliation: Multi-level challenges in deeply divided societies*. Routledge.

[1] Doktora Araştırmacısı, Jena Uzlaşma Çalışmaları Merkezi (Jena Center for Reconciliation Studies-JCRS)

Araştırmacı, DEMOS Araştırma Derneği.

[2] Eleştirel barış çalışmaları, bu arayış için oldukça geniş bir literatür, kavram ve yöntemler bileşimi sunmakta. “Gündelik yaşamda barış”, “tabandan barış”, “agonistik barış” gibi kavramlar bunlardan birkaçı. Tabandan barış mevzusunun bu kavramlara başvurarak literatürün kendi içinden konuşan tartışmaların çoğalması kıymetli. Bu anlamda Kürt sorunu üzerinden “agonistik barış” çerçevesinde ufuk açıcı bir tartışma için bakınız: Ayşe Betül Çelik, 2020, [Agonistic peace and confronting the past: An analysis of a failed peace process and the role of narratives](https://doi.org/10.1177/0967010614552547), *Cooperation and Conflict*, 56(1), 26-43.

[3] Burada çatışmalı kelimesi, “agonistik” kelimesinin olduğu anlamda kullanılmıştır.

Barışı Radikalleştirmek yazı dizisi-10

Editör: Mehtap Tosun & Yasin Sunca

Redaksiyon & Son Okuma: Merve Fidan & Sevcan Tiftik

Bu blog yazısı Haklara Destek Programı kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Demokrasi, Barış ve Alternatif Politikalar Araştırma Derneği'ne aittir ve Avrupa Birliği'nin ve/veya Haklara Destek Programı'nın görüşlerini yansıtmamaktadır.